

ÅSA WARNQVIST (RED.)
SAMTIDA SVENSK UNGDOMSLITTERATUR
Analyser

Lund: Studentlitteratur, 2017. Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet, nr 140 (240 s.)

Den stora utmaningen när man ger kurser i ungdomslitteratur har länge varit att hitta användbar facklitteratur om den svenska utgivningen. Introduktionsböcker och substantiella artiklar som behandlar svensk ungdomslitteratur är få – åtminstone sådana som till format och upplägg är lämpliga för lektionssalen. Vad gäller anglosaxisk litteratur råder däremot ingen brist på analyser. Historiska, litteraturteoretiska och sociologiskt orienterade studier om amerikansk och brittisk utgivning finns det gott om. Resultatet blir ofta att engelskspråkiga titlar även i dessa sammanhang dominerar diskussionen i alltför hög grad.

Nu kommer en antologi som vill råda bot på denna brist. Redaktören Åsa Warnqvist har samlat tolv forskare som alla sätter den samtida svenska ungdomslitteraturen under lupp. Att det uteslutande är de senaste decenniernas utgivning som analyseras är en utmärkt idé. På så vis undviks den historiska spretighet som ofta präglar analysantologier. Det samtida perspektivet svarar dessutom mot olika studentgruppers behov av aktuell överblick, som ju är en högst välkommen kompetens för alla blivande lärare, bibliotekarie, förlagsfolk och skribenter. Visst, *Samtida svensk ungdomslitteratur* kommer förmodligen att åldras fort, men just nu och några år framöver fyller den ett markant behov.

Upplägget är brett. Ett flertal bidrag diskuterar specifika genrer: Helene Ehriander, Åsa Nilsson Skåve, Anna Nordenstam och Christina Olin-Scheller, Maria Nilson och Åsa Warnqvist skriver alla initierat om den historiska ungdomsboken, dystopin, lättlästa böcker, fantastiken respektive serieromanen. Andra artiklar utgår från specifika motiv och teman: Eva Söderberg diskuterar ungdomslitteraturen som motiv i Sara Kadefors *Lex bok*, Lydia Wistisen analyserar

Stockholmsskildringar, Magnus Öhrn undersöker filmreferenser, Helen Asklund diskuterar pojkgestalter, medan Lena Kårelands bidrag analyserar våld och flickskap. Per Israelsons och Mia Österlunds båda artiklar har en mer retorisk-estetisk ansats då de undersöker Engelsforstrilogin som textspel respektive ungdomslitterära formexperiment. Som helhet ger antologin en bra provkarta på aktuella och angelägna analysperspektiv, och även om det i förstone kan tyckas lite obalanserat att så mycket som hälften av bidragen har genusfrågor i fokus speglar dessa proportioner nog vad som faktiskt tematiseras i den samtida litteraturen och hur denna läses. Extra användbara i undervisningen är de någorlunda nya teoretiska redskap som stundtals används: Helen Asklunds bruk av pojkkologi, Lydia Wistisens geokritiska analys, Mia Österlunds diskussion av det gurleska och Maria Nilsons användning av cripteori, det vill säga problematiseringen av normativa kroppsdiskurser.

Men den stora styrkan i antologin är den generella tendensen att analytiskt närma sig ett flertal litterära texter och inte presentera läsningar av enskilda verk. Här finns en välbehövlig ansats att göra ämnet mer vetenskapligt med sikte på giltiga resultat. Genom att studera ett större material avtäckes artiklarna betydande tendenser i samtidslitteraturen. Tydligast lyckas Lena Kåreland när hon undersöker gestaltningen av våldsamma flickor och kommer fram till att det har skett ett paradigmskifte i utgivningen. En sådan undersökning – med en distinkt utgångspunkt och ett direkt resultat – bidrar inte bara till forskningen utan är också lätt att förhålla sig till och tillämpa i lektionssalen.

Många av artiklarna har dessa förtjänster. Med hjälp av Foucaults begrepp heterotopi visar Lydia Wistisen att många ungdomsromaner gestaltar ett fysiskt uppror mot vuxensamhället när huvudpersonerna gör anspråk på det stockholmska stadsrummet. Genom att använda storstadens rum på andra sätt än dem är byggda för upprättas fristäder. Ungdomarna lyckas därmed skaffa sig en tillfällig makt. Studien säger inte bara en del om hur de aktuella böckerna fungerar, utan ger också insikter om ungdomars villkor som äger stor relevans bortom litteraturen. Genom att observera filmreferenser i ett stort antal texter lyckas Magnus Öhrn säga väsentliga saker om den ambivalenta status som filmens medium intar i vår kultur. Å ena sidan är filmen föredömligt direkt och äger en stark genomslagskraft hos unga människor. Å andra sidan hanteras den fortfarande som ett ytligt och naivt småsyskon till boken. Jag är visserligen lite tveksam till Öhrns sätt att betrakta alla sorters rörliga bilder som samma kulturyttring. Han gör ingen skillnad mellan spelfilmer, rea-

lity-tv och reklamfilm, utan låter allt sortera under kategorin film på ett sätt som inte gör den rörliga bildens olikartade möjligheter och funktioner rättvisa. Men det är en randanmärkning. Artikeln sätter träffsäkert fingret på en allmän tendens som är viktig att beakta när vi diskuterar hur ungdomslitteraturen fungerar.

Med samma breda optik visar Helene Ehriander att allt färre historiska romaner ges ut för ungdomar. Å andra sidan, menar hon övertygande, återfinns ett historiskt perspektiv i många mycket framgångsrika genrer som historisk fantasy och steampunk. Den traditionella historiska romanens tillbakagång innebär alltså inte nödvändigtvis att historieintresset och historiemedvetandet har sinat. Och den som är intresserad av dystopins succéartade intåg i de senaste årens svenska utgivning får en rik genomgång i Åsa Nilsson Skåves bidrag. Artikeln gör en viktig åtskillnad mellan realistiska och fantastiska dystopiska skildringar, och den lyfter förtjänstfullt fram miljöns och klimatets centrala motiv i genren.

Av Anna Nordenstam och Christina Olin-Scheller får vi en konkret genomgång av vem som adresseras i lättlästa ungdomsromaner. Den välgrundade observationen att denna sorts litteratur är högst genuskonform är mycket tankeväckande och ställer flera svåra frågor om hur man ska närma sig läsovilliga ungdomar. Och lägger vi samman Maria Nilsons, Åsa Warnqvists och Helen Asklunds resultat får vi en mycket nyanserad uppfattning om hur genus gestaltas i fantastiken, serieromanen och i ungdomsböcker med manliga protagonister. Genom den stora mängd böcker som behandlas får alltså antologins samlade bild av vår tids ungdomsböcker en rejäl tyngd. Och de få bidrag som utgår ifrån enskilda verk (Söderbergs om *Lex bok*, Israelsons om Engelsforstrilogin, Österlunds om Sanne Näsling's *Kapitulera omedelbart eller dö*) är bra på att sätta in verken i större sammanhang och diskutera deras representativitet.

Ändå kan jag tycka att den vetenskapliga nivån hade kunnat höjas ytterligare. På sina håll saknas stringens i undersökningen, logisk struktur i presentationen och, inte minst, urvalsdiskussioner. En bok av det här slaget kommer att läsas av många studenter som skriver eller snart ska börja skriva akademiska uppsatser, och artiklarna i antologin är inte alltid goda förebilder. Detta gäller emellertid inte alla bidrag, och det finns ingen brist som är helt genomgående: det som saknas i den ena artikeln återfinns i den andra.

Min enda stora invändning mot *Samtida svensk ungdomslitteratur* gäller istället en genomgående avsaknad av ungdomslitteraturteori. I inledningen ringar Åsa Warnqvist in ungdomslitteraturens fält på ett effektivt sätt, och i första artikeln för Eva Söderberg en intressant

diskussion om ungdomsromanens sätt att verka, men inga av dessa bidrag förhåller sig till den internationella forskningen om den ungdomslitterära textens mycket speciella position mellan vuxensamhället och de unga läsarna. Och inte i någon av de övriga artiklarna adresseras principiella frågor om vad ungdomslitteratur är och hur den fungerar. I en konkret undervisningssituation kan denna brist lätt kompenseras med teoretiska texter, men då är vi där igen: i anglosaxisk forskning med exempel från den engelskspråkiga litteraturen.

Denna brist förminskar emellertid inte antologins stora förtjänster. *Samtida svensk ungdomslitteratur* fyller ett distinkt tomrum på litteraturlistorna. Med sina substantiella analyser av de senaste decenniernas utgivning kommer den att fungera som en stabil facklitterär stomme på många kurser i ungdomslitteratur. Utan att bli för enkel förutsätter den inte heller några stora litteraturvetenskapliga förkunskaper, vilket gör att den kan användas på flera olika sorters kurser och på flera nivåer i utbildningssystemet. Det innebär också att den kan läsas med stor behållning även utanför högskolor och universitet, av vem som helst som vill skaffa sig en uppfattning om vad som kännetecknar den svenska ungdomslitteraturen av idag.

Paul Tenngart
Docent i litteraturvetenskap
Lunds universitet